

DISSERTATIO PROPHETICO-TYPICO.
EMBLEMATICO-THEOLOGICA
EX ZACH IV. v. 10.

DE

SEPTEM OCULIS DOMINI
PERLUSTRANTIBUS
TOTAM TERRAM

QUAM

FAVENTE SUPREMO NUMINE
PRÆSIDE

VIRO SUMME VENERANDO ac CELEBERRIMO,

DN. EBERHARDO HENR. DAN. STOSCH

SS. TH. DOCTORE ET PROFESSORE P. ORDINARIO, ET VERBI DIVINI
MINISTRO, FAUTORE SUO VENERANDO,

AD DIEM XII. IUNII A. D. M D CCLI.

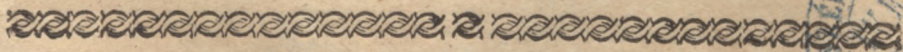
HORIS LOCOQUE SOLITIS

BENIGNO ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

AUCTOR. & RESPONDENS

MICHAEL AITAI

Transylvano-Hungarus.

FRANCOFURTI ad VIADRUM,
TYPIS, SIGISMUNDI GABRIEL. ALEX.

792

ILLUSTRISSIMIS AC MAGNIFICIS DOMINIS
DN. JOHANNI LAZAR.
L. B. DE GYALA-KUTA

S. C. REGIÆQUE CATH. MAJ. EXCELSI GUBERNII IN PRINCIPATU
TRANSYLVANIÆ PRÆSIDENTI, ECCLESIAIUMQUE REFORM. PER TOTUM TRAN-
SYLVANIÆ PRINCIPATUM DISPERSARUM CURATORI SUPREMO; OPTIMO.

DN. FRANCISCO WESELENI
L. B. DE HADAD

INCLYTI COMITATUS KÖZÉP SZOLNOKENSIS COMITI, & ILL. GYMNA-
SII N. ENYED CURATORI UTRINQUE SUPREMO &c.

DN. STEPHANO DANIEL
L. B. DE WARGYAS

INCLYTÆ SEDIS SICULICALIS UDVARHELY SUPREMO REGIO IU-
DICI, ILL. GYMNASII N. ENYED CURATORI VIGILANTISSIMO.

DN. LADISLAO TELEKI
S. R. I. COM. DE SZEK.

HEROI, AD HONORES DIGNITATESQUE QUASCUNQUE DOMUI ET
CONDITIONI SUE PROPRIAS PULCHRE ADSURGENTI, ET ILL. GYMN.
N. ENYED CURATORI SUPREMO. DIGNISSIMO.

DN. LADISLAO SZEKELY
COM. DE BOROS JENŐ

HEROI, SPLENDORE FAMILIÆ VIRTUTUMQUE HEROICARUM INSIG-
NIBUS CONSPICUO, CHRISTIANÆ INTEGRITATIS CANDORE, ET PIETA-
TIS IN DEUM FERVORE FVLGENTISSIMO.

Magnis & fulgidissimis Patriæ Sideribus, Reformati
status Columinibus, Musarum Nutritiis, Litera-
torumque Promotoribus, Dominis, Dominis de-
misse & humillime colendis.

794

NEC NON

VIRIS SUMME VENERANDIS CLARISSIMIS ATQUE
ERUDITISSIMIS

DN. STEPHANO T. WASARHELLYI

PHILOSOPHÆ ET MATHESIOS IN ILL. GYMNASIO N. ENYED PRO-
FESSORI SUBTILISSIMO, FAUTORI, OMNI OBSERVANTIA COLENDO.

DN. SIGISMUNDO N. BOROSNYAI

S. S. TH. DOCTORI EJUSDEMQUE FACULTATIS UT ET HIST. ECCLES.
IN ILL. GYMNASIO N. ENYED PROFESSORI SOLIDISSIMO, DOMINO
ET FAUTORI VENERANDO.

DN. MICHAELI A. AITAI

ANTIQUITATUM ET LINGVARUM ORIENTALIUM IN ILL. GYMNASIO
N. ENYED PROFESSORI CELEBERRIMO, PATRONO ET STUDIORUM SUORUM
PROMOTORI FIDELISSIMO, DOMINO ÆTERNA MEMORIA DE-
VOTE COLENDO.

UT ET

CLARISSIMIS ac REVERENDIS VIRIS.

DN. MARTINO ZAGONI

DN. MARTINO AITAI

DN. IOSEPHO ROSNYAI

ILLI ECCLESIE GY SZ. KIRALYENSIS; ISTI TANTSENSIS; HUIC MI-
RISZLOIENSIS PASTORIBUS VIGILANTISSIMIS, FRATRIBUS ET COGNATIS
NUNQUAM MORITURO GRATITUDINIS CULTU PROSEQUENDIS

Primicias hæc Academicas grato sub-
missoque animo offert atque consecrat

AUCTOR,

§. I.

Frequenter ab antiquis in rebus dubiis perplexisque tritum, neque hodieum cum timore & tremore nomen Dei profitentium, sed sub horrendis Dei judiciis subinde gementium ore indignum est decantatissimum hoc quondam a tragœdiarum consuetudine desumptum Adagium, *θεός ἀπό μηχανῆς. Deus ex improviso.* Quo ipso dum quispiam e rebus dubiis anxiusque salvus evadebat, Deum quasi e machina ipsum liberasse, vinculaque ejus solvisse inducebant. Sæpe enim Deus ipsum recte invocantibus, sed omni humano præsidio orbatis, ad irretiendos ipsos ab infensissimis hostibus undiquaque cinctis, præsentissimo adest e Cœlo præsidio: Non enim patitur ut sui gravioribus difficilioribusque tentationibus obnoxii fiant, quam sustinere possunt. **I. Cor. 10, 13.** neque permittit hosti, ut in eos qui puris cordibus & Sanctis manibus ad Aram Jehovæ accedunt, in via Sanctitatis ad Palatia Sanctissimi Numinis contendunt, omni nequitiarum genere desæviat, sed limites modumque ipsorum conatibus sapienter ponit, ut tandem ad diu desideratum quietis portum ipsis enatare contingat

§. II.

Quum autem hoc mihi in præsentia & prolixum & nimis onerosum esset, neque instituti mei rationi conveniens, eundo per varia Ecclesiæ fata singularem Dei erga suos curam ab exemplis demonstrare, vivisque quasi coloribus depingere; in documentum propositionis meæ satis erit allegasse desperatum Judæorum ex Captivitate Babylonica reverforum statum, qui postquam licet ægre, fundamen,

A

damen,

damentum Templi Hierosolymitani denuo restituendi jecissent, Vicinos tamen suos aliosque, sæpius experiri cogebantur hostes, ipsosque in opere Domini identidem conturbantes. Et certum est Zerubabele Templi illius restitutionem moliente, admodum arctis limitibus circumscriptas fuisse Judæorum res, exiliaque & tenuia fuisse Templi jam inchoati initia: Unde Deus illis omnem ferme jam animum de exequendo opere structuræ Templi despondentibus, vel saltem de temeritate suscepti negotii hæsitantibus auxilio e machina, & quasi ex improvviso adest, Zachariam in Collegam laboris Haggæo Prophetæ adjungit, ad interiorum eum sui communionem admittit, rerum multarum magnarumque in dispensatione factorum hujus Universi Orbis a se gerendarum, sed per ipsum revelandarum noticia imbuit, cum primis firmos & animo intrepidus in suscepto negotio, additis variis iisque excellentissimis promissionibus, Judæos per ipsum esse jubet. Quo faciunt verba Domini restitutionem Templi certissime promittentia, & ad Judæorum specialiter consolationem integro hocce Capite directæ. Inter quæ comparent etiam verba in Titulo præsentis hujus Dissertationis occurrentia. Quæ verba summa sane animadversione digna, ad Dei gloriam nostrique emolumentum in præsentia explanare *σὺν θεῷ ξῶνθι καὶ ἀληθινῶ* fert animus. Ut itaque res decenti ordine, eoque quo par est, procedat. I. Integrum Schema visi Prophetæ v. 2. hujus Capitis exhibiti secundum sensum literæ breviter exhibebo. II. Sensum spiritualem & a spiritu S. intentum quoad integram Visionem exponam. III. Tum verò in specie ostendam, quid sint septem oculi Domini perlustrantes totam terram.

§. III.

Offert cum primis se nobis hujus Capitis v. 2. admiratione & amplissima meditatione non indignum, Zachariæque imaginationi objectum Visum. In quo specialior spiritus S. scopus erat, fractam Populi Israelitici de certissime restituenda eorum Rep. Politico Ecclesiastica cum primis Templo spem erigere. Cum quo scopo restrictivo & magis speciali si jungamus sensum absolutum & cum mystica interpretatione Emblematis hujus conjunctum; patebit in hoc illustri Viso scopum generalem & absolutum spiritus S. esse: Deum nempe in Mundo habere Ecclesiam suam tanquam in tenebris lucentem, eamque a spiritu Dei perenni influxu fovendi, agitari, animari, conservari, in mediis etiam Persecutionibus, & difficilimis Ecclesiæ

clesiæ temporibus; simulque indicare spiritum S., Templum illud materiale aliquando commutandum fore cum Templo spiritali, quod Deus tempore suo per filium suum erigendus esset.

§. IV.

In Viso autem monito, repræsentatur Prophetæ propter illustres revelationes & Visiones quæ præcesserant, jam in ecstasi in raptò, & quasi somno sepulto, Candelabrum aliquod aureum, lenticula in summitate & septem lampadibus vasis scilicet Olei capacibus, septemque infundibulis in extremitate lucernarum constitutis, sive tubulis, instructum, qui tubuli e lenticula derivabantur in Lychnuchos, in quibus lucernæ ardebant, nec non duabus Oleis dextrum lævumque in summitate Candelabri lenticulæ latus ambientibus ornatum, v. 3. ex quarum qualibet procedebant duo rami Oleis onerati, v. 12. qui per duo præla aurea pressi, fundebant oleum ad lenticulam, atque ita e lenticula mediantibus septem tubulis in septem Lychnuchos ad animanda Lychnuchorum ellychnia derivabatur Oleum. Ubi paucis de mystica significatione hujus Candelabri ut moneamus, res ipsa postulat.

§. V.

Candelabrum autem mystice denotare Ecclesiam Sanctam, Catholicam, societatem electorum, ad spem vitæ æternæ per Verbum gratiæ vocatorum, spiritus S. gratia & influxu & mutua sibi charitate uniendorum & ad consummationem sæculorum perseverandorum aperte innuitur in Apoc. Ubi Johanni videnti Christum in medio septem Candelabrum ipse Christus hujus Visionis mysterium ipsi reserat. Cap. 1. 20. dicens: *Et Candelabra qua vidisti septem Ecclesiis sanctis.* Ubi num septem illæ Ecclesiæ particulares ad quas Johannes Literas jubetur scribere, num potius Catholica & Universalis intelligatur Ecclesia? remoram aliquam nobis injicere videtur: Sed tota hæc prima saltem fronte adparens difficultas evanescet, si utrumque supponamus cum Cel. Vitringa, & admittamus, hic secundum primum & literalem sensum intelligi posse septem illas Ecclesias Asiaticas; sensu vero mystico Ecclesiam Catholicam, vario modo sese ostentantem sub variis temporum ætatibus, sive periodis. Et porro quum hic habeamus unum tantum Candelabrum, ad formam Candelabri Mosaici (cum aliqua licet differentia) quod quondam per Mosem confici, in Tabernaculumque inferri jusserat Deus, & quum

omnes particulares Ecclesiae in centro quasi coeant, & in puncto tanquam Ecclesia Universalis uniantur; rite recteque ponimus Candelabrum hoc esse Emblemata Ecclesiae Universalis, catholicae, quae sit societas. una omnium fidelium & credentium.

§. VI.

Sed quoniam Candelabrum hoc inter alia erat instructum septem lampadibus, vasis scilicet Olei capacibus, & quoniam candelabrum lucebat, & repraesentabatur hic per septem sacri Lychnuchi lucernas, sic utique Ecclesia hic repraesentatur in suis Doctoribus publicis, & Ministris in ea lucentibus, simili modo, quo septem stellae in manu Christi dicuntur Angeli septem Ecclesiarum. Quorum est praecipue se solida instruere Doctrina, qua aliis praere & praelucere in omni honestate & verecundia, morum svaivitate & solida Doctrinae cognitione, tanquam verae regenerationis & spiritus S. fructibus possint. Quorumque est notante Cel. Vitringa. * *Officium docere, & quidem locis eminentioribus, Cathedris, suggestis, ut pluribus usi sint qui simul debent se vestire, ut cum Tertulliano loquar, serico probitatis byssino, sanctitatis purpura armilla pudicitiae, faciles non morosos se ad docendum praebere, omnem occasionem ad lucrandas animas captare exemplo Pauli Apostoli, qui suam Palaestram καλον αγαλα, praclarum certamen nominat. Hoc innuere videtur Christus D. Math. 5. 14. Vos estis lux Mundi, neque accendunt lucernam & ponunt eam subter modium, sed in Candelabro, ut luceat omnibus qui sunt in Domo. Hoc sensu appellavit Johannem etiam Baptistam lucernam ardentem & lucentem. Sic Luc. 12. 15.*

§. VII.

Quamquam autem proprius & realis Ecclesiae Character sit, ut luceat, tanquam in se habens principium cognitionis salutaris, & sanctimoniae, lucemque veram, quae publice praefertur, & ostentatur ad illustrandum Mundum totum quantum tenebris obrutum, ita ut extra eam, nec vera lux, nec conscientiam tranquillans laetitia ullibi reperiatur, sed omnia sint merae renebrae; tamen Doctores & Ministri publici Ecclesiae sunt praecipue, qui habent materiam in se lucendi, gratiam in ipsis spiritus S. fovendi, oleum nempe mysticum, quo animi illorum in vera Dei, Christique cognitione, non altas tantum agunt radices, sed etiam plene instruuntur, unctionisque spiritus sancti potissi-

potissimum particeps evadunt. Quod præcipue denotabatur per duas oleas, dextrum lævumque lenticulæ latus ambientes, ubi proponebatur propter similitudines & proprietates Oleæ, quæ insunt ei, & quæ maxime conveniunt cum proprietatibus spiritus S. ipsa illa persona spiritus S. non tamen cum respectu ad ipsam *ἰσοστασιον*, S. S. quam certum est esse unicam, sed cum respectu ad duas illas notissimas v. & N. T. Oeconomias, qui sub duabus illis Oeconomias, eadem bona, diverso licet modo, & gradu, ad instructionem & Consolationem fidelium communicavit Ecclesiæ, ex quibus procedentes rami, per prelaque pressi, fundebant Oleum in Lychnuchos ad animanda Lychnuchorum ellychnia. Quo ipso ad ellychnia lucernarum oleo animatarum manifeste alluditur, quum mentio sit septem spirituum coram Throno Christi stantium. Apoc. i. v. 4. Quorum ministerio Deus in fundanda, instauranda, & conservanda in Mundo Ecclesia, per omnia temporum intervalla usus est, & etiam demum utetur ad consummationem sæculorum. Quorum vigilantiam, prudentiam, spem & fidem elegantissime adumbrant quatuor animalia Apocalyptica, oculorum undiquaque plena. Apoc. 4. 6. Qui instructi sunt oculis maxime sagacibus & acutis, scripta Prophetarum & Apostolorum diligenter ruminando, in abditum scripturæ S. sensum, interiorumque ejus cognitionem penetrare studendo in succum & sanguinem convertendo, & ad Ecclesiæ ædificationem utiliter dirigendo. Qui spretis hujus sæculi commodis & voluptatibus, & cum servo Dei Mose omnes Ægypti thesauros spernentes, & minas hostium veritatis contemnentes, omnia adversa pro Ecclesia Christi his in terris propaganda, & gloria ejus dilatanda perferunt: generosi ubique testes Jesu Christi, decori & pulcri in oculis Jehovæ, facie rutilantes instar Proto-Matriis S. Stephani. Act. 6. 15. coram Mundo existentes. In quorum numero referente „Cel. Vitringa * maxime fuerunt Apostoli & viri Apostolici, tum quoque Prophetæ, „ Evangelistæ, & Doctores, singulari Dei gratia extra ordinem primo Ecclesiæ tempore instructi; tum denique his inferiores, nec „ tamen hoc ordine eximendi, ut fuerunt: Clemens Polyc. Orig. „ Athan. Gregor. Nazian. Chrysof. August. Beda. Bernard. Calv. Oecolamp. Martyr, Usserius-Armach. & his similes.

§. VIII.

Hoc vero Prophetæ exhibitum & jam a nobis breviter excussum

B 3

visum

* Comm. in Apoc. pag. 188.

visum respiciebat 1. Ecclesiam Judaicam, tunc temporis per Zerubabelem, aliosque similis generis Ministros restituendam. Quo ipso volebat Deus labascentes Judæorum animos erigere, largissimam spiritus S. gratiæ copiam apud se præsto esse indicans, eumque spiritum S. fore auctorem & consummatorem Templi per Zorobabelem reædificandi, remota omni vi & industria humana, promittens. Erant enim Judæi sibi soli relictæ, in exantlando structuræ Templi opere inidonei, invalidi nullis opibus viribusque adversus varii generis hostes instructi, contra quos vix quidquam potuissent, nisi Deus per potentem spiritus S. operationem opus illud promovisset. Ita ut in totum spiritui S. qui sub Emblemate olearum oleique in viso repræsentatur, & quo mediante Lychnuchorum lucernæ animabantur, acceptum referri debuerit, quod consummatum fuerit opus structuræ Templi. Qui inter Judæos etiam multiformi sua gratia & operatione excitavit egregios, & ad opus Dei perficiendum sub Emblemate lucernarum repræsentatos, & oleo mystico, hoc est gratia spiritus S. apprime instructos Ministros, qui totidem quasi oleo mystico instructæ lampades & lucernæ in opere Dei arderent, inchoatamque Templi structuram feliciter absolverent. Hoc indicant verba Angeli Interpretis ad Zachariam. v. 6. 7. *Hoc est verbum Jehova ad Zorobabelem: Non strenuitate, æque vi, sed spiritu meo, inquit Dominus exercituum. Quis tu es mons magnus coram Zorobabele? evades aqua planities &c.*

§. IX.

Sed 2. spero etiam ambabus mihi largituros æquos rerum arbitros & judices manibus, hanc illustrem visionem non posse æque & commode his exiguis limitibus coarctari, sed extendendam esse ad lætam illam rerum *Catastrophem*, quando pariete intergerino rupto, velo scisso, & Pomæriis Ecclesiæ Judaicæ fractis, clangor Evangelii exiit in omnem terram, felici progressu inter gentes propagari cæpit Evangelium, magnaque hominum multitudo ministerio Apostolorum introducta est in veræ Ecclesiæ gremium. Si enim Prophetarum inter alia maxime scopus erat omnem Regni Christi ordinem, ad finem usque, & tam propagationem ejus & consummationem, quam initium, & constitutionem prænunciare; & si templum per Zorobabelem restituendum in omni suo ambitu consideratum fuerit Typus Ecclesiæ N. Test. tum & Zorobabel & Propheta debuerunt cogitare de Templo mystico, quondam per Messiam erigendo, in quo

quo erigendo remota omni vi & potentia externa, simili modo, ac hic occasione Templi materialis restituendi, spiritus S. per Apostolos totidem mystici Candelabri lucernas cooperabatur Evangelio, & pro more ut solet promovebat & animabat, haud secus ac tempore Zorobabelis. Et sane omnes circumstantiæ distant (quas nobis nunc brevitati litantibus excutere non licet) admonitas fuisse occasione restituendi Templi inter Judæos omnes fideles, ne scilicet animos suos umbris, istis præcise infigerent, sed ad altiora tenderent, majoraque sub umbris istis latere, animadverterent, vti Zach. 3. 8. & Cap. 6. 13. Unde restitutio Templi cum restauratione cultus Levitici, & sacerdotii, certissimum erat signum adventus Messiae in carne, cum quo conjuncta erat abrogatio totius cultus Ceremonialis. Gen. 49. 10. & cujus adventus promissio erat certissimum, ac solidissimum argumentum & pignus gratiæ Divinæ, & gratiosæ Dei propitii præsentiae, imo centrum omnium promissionum, & liberationis omnis sive temporalis, sive spiritualis, quæ Ecclesiæ Dei ullo qualicunq; tempore obtigit.

§. X.

Hac itaque generali totius Visi explicatione præmissa, transimus ad specialiolem tractationem verborum, quæ proprie Argumentum sunt Dissertationis præsentis; nimirum ad septem Oculos Domini perlustrantes omnem terram. Quorum verborum cohærentia & nexus, cum præcedentibus sic se habet: Postquam Propheta ab Angelo ipsi adstante ad visionem videndam, e somno quasi excitatus fuisset, & ingenti angeretur desiderio plenius cognoscendæ istius visionis, non amplius se continere potest, sed v. 4. interpellat Angelum de referando mysterio sublimis hujus Visionis, qui post lenem ignorantiae Prophetæ exprobrationem, utpote, qui jam generaliter in hocce Viso indicaverat, a v. 1--4. certissimam Templi reædificationem, incipit porro, hanc rem ulterius declarare. 1. Addendo Causas, 1. *κατ' ἄρσιν*. 2. *κατὰ θεῖον*. quarum Causarum primariam dicit spiritum Dei, v. 6. Secundariam Zorobabelem v. 7. 8. & 10. 2. Modum: per remotionem obstaculorum, & montis magni omnifisu huic operi se objiçientis complanationem. 3. Adjuncta: congratulationem, nempe, & faustum Populi clamorem, de gratia Divina ipsis propitia. v. 7. 4. Effecta: quæ forent agnitio missionis Jehovæ, v. 9. & lætitia visurorum perpendiculum in manu Zorobabelis. Qui dicunt-

dicuntur septem oculi Jehovæ perlustrantes totam terram, in proxime sequentibus.

§. XI.

Quibusdam horum verborum Interpretibus placuit vocabulum Hebraicum *העבש* cum verbis oculos Domini immediate præcedentibus conjungere, in duo membra dividentes, hoc modo: *Videbunt & letabuntur septem hi*, cujus lætæ visionis ratio contineretur in proxime sequentibus: *Oculi Domini lustrant omnem terram*. Verum potius a partibus veritatis stare existimo illos, qui idem vocabulum referunt etiam ad Oculos Domini, etsi non excludant septem lætatos & visuros perpendiculum in manu Zorobabelis. Uti Junius, Tremellius, Drusius aliique Syrus & Arabs: *Hi sunt septem oculi Domini, qui intuentur omnem terram*. Nec non LXX. Interpretes *ἑπτὰ ὄφθαλμοί ἐισὶν &c.* Quibus etiam Hungarica nostra versio calculum addit. Si enim verba scripturæ. S. secundum Regulam Hermeneviticam, ex antecedentibus & consequentibus, locisque parallelis, rem eandem tangentibus debeant exponi: Hæc scripturam Sacram interpretandi ratio, sine dubio, hic quam maxime locum habebit. Expresse enim videmus præcedentis Capituli v. 9. Septem Oculorum fieri mentionem, quos septem Oculos nostris esse parallelos in sequentibus fusius sumus demonstraturi. Et denique Apoc. 5. 6. aperte videmus Agno Dei tribui septem Oculos, qui locus certissime est ex nostro desumptus.

§. XII.

Sicuti porro variæ extant virorum Doctorum in hunc locum expositiones, sic in totidem etiam ferme opiniones sunt distracti, quibus lucem aliquam huic dicto adfundere conati fuere. Nonnulli autem, uti Libera aliique, in eam pedibus ivere Sententiam: quod 7. hi Oculi in stanneo perpendiculi globo fuerint insculpti; Sed alio totius argumenti series nos ducit, incidenter enim quasi hæc verba, quæ sonant de perpendiculo in manu Zorobabelis, ab Angelo Interprete proferuntur, quæ ad essentiam rei non adeo saltem me iudice pertinebant. Ubi bene notavit Cel. Coccejus. * *quod perpendiculum illud nec ars nec vis Zorobabelis sit sed divina delineatio & edificatio*. Et potius verba hæc faciebant ad consolatinem Iudæorum, & omnem ex animis illorum de non reædificando Templo tollendum scrupulum:

* Comm. in Zach, pag. 638. 5. 9.

lum: ne scilicet essent animis dejectis, propter hostes eos in opere Domini subinde conturbantes, & præcipue ob parva & tenuia operis initia, nam ad אָמּוּנָה certissime hoc opus deducetur, & tantum abest ut opus illud inceptum in tenuibus istis subsistat initiis, quando perpendicularorum adhuc exiguus aut nullus est usus, ut potius parietes ejus exsurgere incipiant, ita ut perpendicularis pro aptandis & dirigendis parietibus & angulis ædis sacræ opus habeant. Hanc explicationem usus perpendiculari in hoc loco confirmant verba Iesaiæ 34, 11. ubi sic fatur: *Et extendet super eam lineam inanitatis & perpendicularum confusionis*, desumpta Metaphora a lineis & perpendicularis, quibus artifices, fabri, & architecti in æquandis proportionibus arearum & ædificiorum utuntur. In textu equidem originali, quod obiter notandum, utitur Propheta vocabulo אֲבֵן quod equidem significat proprie lapidem, sed sensu improprio debere hic reddi, innuit sequens vocabulum כִּרְיִל accedente etiam הַ דֵּמֹנְסְטְרַטִּיבּ demonstrativo, conjunctum cum voce אֲבֵן. Quod sic acceptum, indicat lapidem stanni, vel stanneum, aut pondus vel perpendicularum. Simili modo, quo stilo non prophanorum scriptorum tantum sed etiam sacrorum argentum & aurum occurrit pro nummis ex iis factis, arundo, calamus, tibia, pro instrumentis musicis, æra pro cymbalis, ligna & lapides pro vasis ex ista materia paratis. Hinc pondus הַמָּלָךְ lapis regius dicitur, 2 Sam. 14, 26.

§. XIII.

Alii opinantur 7. hos oculos exsculptos fuisse in lapide primario, cujus mentio fit v. 7. Verum non adduci possum ut intelligam ibi lapidem primarium fundamenti, & sustententem universam ædificii molem, qui sine dubio erat jam fundamento impositus, sed lapidem capitalem & eminentem in fastigio consummati ædificii cum Calv. Munstero aliisque, cujus generis lapis imponendus erat fastigio quoque Templi. Nam vocabulum אֶשֶׁת quo ibi usus est Propheta, in genere fœminino, significat non tantum id quod primum & tanquam præcipuum fundamento quis imponit, sed etiam quod fastigio ædificii super imponitur. Quo ipso, alluditur notante Pempello ad morem, quo in publicis & splendidis ædificiis summus Magistratus & primum & ultimum lapidem imponit. Iam vero quis dixerit ultimum hunc lapidem fuisse fastigio Templi super impositum, quando hanc Prophetiam Zachariæ commendaret Dominus? Quum fundamenta eaque tenuia fuerint eo tempore tantum jacta. Eo minus itaque 7. oculi lapidi capitali fuerint

B

fuerint inculpti 2). Quia Zacharias quasi jam intelligens mysterium candelabri subjungit petitque enixe de olivis, quæ solæ in explicando hoc viso super erant.

§ XIV.

His itaque allatis, & pro ratione instituti mei breviter quantum licuit excussis, nihil superest, quam ut & contextui, & circumstantiis, & scopo spiritus sanctus his in verbis intento exacte correspondentem proferamus sententiam. Fieri autem illud posse non desperamus, si statuamus 7. hos oculos Domini esse vel respicere septem Zachariæ in visione v. 2. Candelabri exhibitas lucernas ac earum infusoria. Qua in re consentientes nobiscum habemus Vatablum, Tirinum & Piscatorem. Sed quaerere merito & postulare a nobis B. L. poteris: Si ad istas quidem lucernas earumque infusoria spiritus Sanctus his verbis digitum intenderit, quam apta Metaphora dici poterit, lucernas istas videre quid in manu Zorobabelis sit, h. e. perpendiculum sive pondus? Verum non tanti momenti quaestionem illam censemus ut nostræ sententiæ obsit, nosque a proposito nostro divellat; scrupulum enim qui prima saltem fronte nobis oboriri posset, eximere posse inspectionem linguarum tum occidentalium tum orientalium sequentia invicte docebunt: In istis enim linguis satis frequens & receptum est, oculos & lumina sæpissime permutari inter sese. Ita enim Lucianus de Argo animam efflaturo loquitur.

Prosequitur tacito tantum petit oscula vultu.

Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.

Sic apud Ovidium Penelope ad Ulyss. introducit loquens *

Respice Laërten; ut jam sua lumina condas.

Notissimum est illud etiam Virgili **

Monstrum horrendum cui lumen ademptum

Cernimus adstantes nequicquam lumine torvo.

Similiter locutus est Salvator noster Math. 6, 22. ὁ λύχνος τῆς σώματος ἐστὶν ὁ ὀφθαλμός. *Lucerna corporis est oculus.* Sic Dan. 10, 6. de Michael Archangelo dicitur וְעֵינָיו כַּפְּרִי אֵשׁ *Et oculi ejus sicut ardentes Lychnuchi.* Nec non sapientissimi Rabbiorum Gem. babha bathra dicuntur עֵינֵי שָׁרְעוֹלָם *oculi mundi.* Videmus porro hoc usu venire in aliis etiam linguis orientalibus, apud quos similes loquendi formulæ occurrunt præcipue de sole grato suo lumine in terras hominum prospiciente.

* Epist. 1. v. 113.

** Aeneid. 1. 3. v. 658. & 677.

ciente. Unde Malacis observante Cel. Relando * dicitur sol מְטַרְרִי *oculus diei*: Arabes etiam solem per אֵלֶּפֶן *oculum*, ortum vero ejus per כּוּעַ אֵלֶּפֶן oculi emicationem exprimere solent eo quod sol tanquam totius mundi lampas instar oculi humani omnia curiose circumspicientis & accurate observantis radiis suis omnia penetret atque perlustrat.

§. XV.

Sed ne cui dubium aliquod amplius superfit, proferam irrefragabile scripturæ sacræ testimonium ex Apoc, 4, 5. Ubi in templo mystico, in cœlesti viso Johanni oblato, post exeuntia e Throno fulgura & voces exhibentur 7. lampades igneæ ardentes, quas Apocalypseos 5, 6. occurrere sub Emblemate 7. oculorum, & tandem spirituum in omnem terram immistorum, & quidem hoc Emblemate ex loco Zachariæ aperte desumpto. 1). Nam quemadmodum Zacharias meminit 7. oculorum omnem terram perlustrantium, perinde hic quoque fit mentio 7. spirituum qui dicuntur esse septem oculi agni, in omnem terram immistorum & 2). neque Angelus interpretes de diverso quid videtur cum Propheta nostro verba facere, sed digito quasi monstrat, ipsumque manuducit ad ea, quæ in superioribus viderat, cujusque rei clavem ab Angelo ipsi adstante sollicitè quæsierat.

§. XVI.

Huic sententiæ non parum roboris accedit ex eo, quod Zach. etiam 3. v. 9. Septem oculi in allusione nihil aliud sint, quam 7. lucernæ magno Expiationis die accendi solitæ, quando Pontifex elevato velo in sanctum sanctorum intrabat, versus lapidem fundamenti conversæ** eumque totidem quasi oculis respicientes. Referente enim Mose Exod. 40, 24. lucernæ illæ vel lampades collocatæ fuerant in antica tabernaculi parte, & quidem ad latus australe sancti. Quæ sine dubio in Templo etiam Salomonico respectu sancti, & sancti sanctorum inter decem candelabra a Salomone Templo illata quoque hunc dispositionis ordinem retinuerunt, quæ non tantum conclave illud illustrabant, sed remoto velo quum sanctum S. magno Expiationis die summus pontifex intrabat, ipsum etiam Dei Thronum lumine perfunde-

B 2

bant.

* Diff. Miscell. XI. pag. 71.

** Consuli potest de fundamenti lapide erudita Teod. Hafæi Diff. in Bibl. Brem. Class. 1. Fasc. 4. p. 560. & seq.

bant. ** Quam sententiam probabiliorem reddunt Iudæi, quando contendunt Lychnuchorum medium conversum fuisse ad sanctum S. Supponamus itaque virorum eruditorum sententias, qua contendunt totum Hierosolymitanum Templum fuisse typicum, licet in Antitypo inveniendi non nihil discrepent, variis in varias abeuntibus sententias, sed tamen in hoc plurimis convenientibus: Quod sicut totius sacræ Ædis moles divisa in tres fuit partes: Atrium nempe, sanctum Templi, & sanctum sanctorum; sic omnes ejus partes fuisse certarum rerum Typos: Atrium fuisse Typum Ecclesiæ comparate ad opera civilia, a religione nunquam avellenda, sed cum ea conjungenda: Sanctum Templi Ecclesiæ veræ his adhuc in terris militantis: Sanctum sanctorum Ecclesiæ in coelo triumphantis. Iam vero candelabrum 7. Lychnuchis instructum erat erectum in sancto Templi, quod erat figura Ecclesiæ in his adhuc terris militantis, in cujus medio sunt et lucent doctores, prophetae & veri spirituales sacerdotes, quales omnes etiam N. Testamenti fideles esse sacræ paginæ perhibent. Quorum corpus in candelabro perlucernas h. e. suos Doctores & Ministros repræsentabatur, qui potissimum significabantur allegorice perlucernas ardentes in sancto Templi erectas, qui veris fidei & amoris oculis intuentur in lapidem fundamenti in sancto sanct. h. e. Iesum Christum in regno beatorum & in Ecclesia triumphante, & cui tanquam angulari & fundamentali lapidi superædificati sunt non tantum illi, sed etiam omnes fideles, ex ejus plenitudine accipientes gratiam pro gratia, & plenariam peccatorum per fidem remissionem consequentes.

§. XVII.

Hanc explicationem horum verborum probat series quoque harum rerum in duobus hisce capitibus gestarum, & immediate sibi ipsis invicem succedentium: Post exhibitos enim Prophetæ Cap. 3. v. 9. Septem oculos in lapidem unum directos, & post pacis Spiritualis inter gentes per prædicationem Evangelii promissionem, immediate efficacius excitatur Prophetæ ad ruminanda & animo suo volvenda ea, quæ jam dicta erant, sub Emblemate candelabri septem Lychnuchis instructi: Cujus etiam mysterium dum mentem Prophetæ lateret, & se manuduci in hoc mysterio ab Angelo sollicitaret, paret Angelus ipsius voto, mysteriumque hujus visionis aperit. Ubi pariter post præmissam, & cum consolatione Judæorum conjunctam interpretationem subjungit 7. oculos Domini. Quæ sine dubio eo nos ducunt, ut 7. oculos hic

** Eleganter hæc illustrant ea, quæ habet Cel. Vitring. Comm. in Apoc, pag 180.

hic loci memoratos, nihil aliud esse in allusione credamus, quam 7. lucernas e candelabro eminentes, magnoque Expiationis die accendi solitas, & lapidem fundamenti totidem quasi oculis respicientes.

§. XVIII.

Haud equidem ignoro magni nominis virorum cumprimis Cel. Vitringæ solidam & rationibus minime contemnendis suffultam conjecturam * qui hic loci vocabulum מַיִן verti debere censuit per fontem hac præcipue inductus ratione: quod sic ratio dari poterit, quare a perturæ lapidis consequens & fructus statuatur deterfio sive amotio iniquitatum &c. Sed respondeo 1. Verum equidem esse vocem illam significare fontem etiam sæpe, sed observantibus Lexicographis, ut Clar. Leich & Buxtorfio ad hanc vocem, sensu secundario, adeoque per metaphoram. Proprie itaque significat oculum; a propria autem vocis significatione ad impropiam minusque usitatum nisi iusta de causa, argumentis scilicet, & circumstantiis Textus id postulanticibus non est tutum recedere, cujus recedendi ratio hic nulla est. 2). Neque satis convenienter phrasi dici potest, fontem esse supra lapidem, quum debeat esse in lapide, aut potius in rupe. Quare præferimus versionem hanc: Oculos fore supra lapidem vel in lapidem directos, quoniam particula Hebraica מַיִן qua hic usus est Propheta sæpissime ponitur pro מַיִן determinationem ad certum aliquod objectum significans, ut Ies. 17, 7. Ier. 11, 2. alibique passim. 3). Duo hic subjecta accurate sunt distinguenda: Lapis nimirum, qui est Emblema filii Dei, Salvatoris nostri & fundamenti totius Ecclesiæ: & oculi qui sunt Emblemata fidelium veris fidei & amoris oculis intuentium in Iesum Christum, & impetrantium plenariam peccatorum per fidem remissionem. Quorum Typus erant summi sacerdotis Josuæ socii, qui secus non essent. 2). Distinguendum esse inter auctorem salutis adductæque æternæ Iustitiæ, & auctores impetrationis adplicationisque ejus: Illud in lucem tulit Iesus Christus; hoc debent ipsi fideles mediante fide & spiritu sancto fidem in ipsorum cordibus excitante & operante impetrare. Secundum versionem autem illam sequeretur hic agi de adductione tantum æternæ Iustitiæ; non autem de adplicatione ejusdem beneficii, quod toti contextui & omni in hoc capite argumentationis seriei repugnare videtur. 2). Quod ad deterfionem iniquitatis adinet: Vocabulum Hebraicum מַיִן contendimus hic significare amotionem, recessionem

B 3

aut

* Obi. II. c. 6. 5. 6. 7. 8. 9 & 10.

aut expunctionem ut Iob. 23, 12. Ios. 1, 8. Ies. 22, 25. Zach. 14, 4. alibique. Sicque transitive acceptum cum accusativo significabit aut amotionem aut expunctionem peccatorum nostrorum, non itaque dejectionem, quod fundamentum esse volunt Viri doctissimi hujus versionis.

§. XIX.

Ex dictis itaque quaestio non levis momenti neque consideratu indigna se nobis excutienda offert: Siquidem hi 7. oculi Domini sint 7. candelabri aurei lucernæ v. 2. hujus capituli Prophetæ exhibitæ: Cur ergo spiritui sancto placuit hac varietate Emblematum uti in re ejusdem argumenti? Respondeo non id difficile habere explicatus, siquidem notio Emblematis oculorum divinatorum latius quadantenus pateat quam lucernarum. Notum enim est scripturam sacram frequentissime oculos Deo tribuere ad designandum methaphorice non tantum ejus favorem amorem, iram, indignationem, sed etiam ad indicandam ejus Providentiam & omniscientiam, qui omnipotente sua voluntate seu jussu ac vocatione, quæ de creaturis ab æterno decrevit, sine ulteriore nisu aut conatu ullo, quasi solo adspectu & jussu voluntatis suæ, non exequitur tantum singulisque momentis conservat, sed etiam omnia quæ in hoc universo contingunt accurate in numerato habet, *Nam ejus oculi vident, & ejus palpebra explorant filios hominum*, Pl. II, 4. Qui modus providentiæ divinæ præcipue in hoc temporis articulo, circa Judæorum collapsas res restaurandas se exerere debebat. Ubi inter mille pericula & totidem discrimina rerum accingebant se structuræ templi Hierosolymitani. Verum sub consideratione providentiæ divinæ quatenus illa toti Trinitati communis est, quam etiam hinc non excludimus, ulterius in hac expositione progredimur, & œconomicam spiritus sancti operationem hic subinui demonstrabimus.

§. XX.

Habemus hac in re nobis præeuntem Johannem in Apoc. 5, 6. Ubi Christum Agnum Dei 7. oculorum Emblemate ornatum nobis proponit, qui dicuntur septem esse spiritus emissi in omnem terram. Quo ipso indicatur summa Christi potentia, universalis providentia, quam exercet in Ecclesiam per totum mundum dispersam. Quam in rem notabilia sunt verba Cel. Vitringæ * quum dicit: Christum Dominum "Ecclesiam suam universali cura prosequi, omnia illi necessaria sub mi-

* Comm. in Apoc. p. 210.

„nistran-

“ nistrando per spiritum suum, qui Christi Iesu secundum ejus excel-
 “ lentiorem naturam spiritus est œconomice illi subordinatus omnium
 “ spirituum Princeps, per quem totam administrat Ecclesiam per omnia
 temporum intervalla & status. Adeoque hic per 7. oculos Christi de-
 signari spiritum sanctum respectu multiformis varietatis donorum suo-
 rum, cujus ope operatus est in omnium temporum ac ætatum fideli-
 bus, & quidem propter conformitatem & similitudinem operationis
 suæ per media sapienter ad id destinata, cum generali providentia di-
 vina toti S. S. Trinitati communi, qui ab ipso est ἀχώριστος inseparabi-
 lis, & quasi in ipso, Joh. 16, 14. 15. Quique secundum œconomicum
 munus sibi demandatum auctor est omnis lucis & veræ lætitiæ, & in
 quo divinæ essentiæ lux & intelligentiæ qua Pater & Filius duæ S. S.
 Trinitatis personæ gaudent, tanquam in ultima ὑπόστασι veluti refle-
 ctuntur. Quod cum grano salis accipiendum esse velim. Simili modo
 quo spiritus dicitur scrutari etiam profunditates Dei: *Quemadmodum
 enim dicente Apostolo, nemo novit que sunt domini nisi spiritus hominis, ita
 etiam que sunt dei nemo intelligit nisi spiritus Dei, I Cor. II, 11.*

§. XXI.

Hi autem oculi Christi domini non tantum illuminant fidelium &
 electorum Dei mentes, salutaris doctrinæ cognitione eos imbuendo, fi-
 dem in ipsis per occultas & mirabiles suas operationes mediante præ-
 dicatione verbi Dei excitando, desiderio cœlestis hæreditatis ipsos ad-
 ficiendo, sanctimoniam non in externâ morum puritate consistentem,
 sed in interna puritate mentis, non lætitiæ externæ, vagæ, corporalis,
 sed internæ veræ spiritualis in ipsis producendo, sed etiam ex homini-
 bus a veri Dei notitia aut alienis, aut actu veræ Ecclesiæ membris, sed
 ad promovendum opus divinum propter conditionis tenuitatem, aut
 propter rerum circumstantias, quibus res innexæ sunt minime habiles,
 egregia & eximia Dei organa faciendo, ut ex illis in populum eccle-
 siamque Dei ingentia deriventur bona, resque divina lætum consequa-
 tur successum. Ut hic factum est per Zerubabem, Zachariam, Jo-
 suam, Ezram, Nehemiam, eorumque in opere Domini socios, illos-
 que quorum mentionem §. VII. satis prolixè fecimus. Quibus quum
 maxime communicentur dona spiritus S. quorumque opera cum præci-
 pue utatur in gubernanda & conservanda Ecclesia; rite recteque, o-
 culorum mysticorum Jehovæ nomine insigniri possunt.

§. XXII.

Hi vero mystici 7. oculi Jehovæ doctores nempe Ecclesiæ & ad
 opus

opus aliquod arduum exequendum a spiritu S. excitati eximii Ministri, egregie poterant repræsentari per 7. e candelabro aureo eminentes lucernas, & radios suos quaquaversum proiicientes: Habet enim Christus D. Ecclesiam veram instar candelabri in mundo lucentem, ex omni gente natione, & lingua collectam, & pretioso suo sanguine redemptam, & habuit quoque olim ecclesiam Judaicam, quæ dicitur pupilla Dei, Deut. 32, 10. Zach. 2, 8. Habet suos Ministros totidem quasi lucernas & lampades ardentes, & oleo spiritus S. copiose animatas, qui totidem lampadum instar oleo mystico spiritus S. instructi, salutari religionis cognitione & donorum spiritus S. uberrima copia imbuti, felicem Ecclesiæ propagandæ confirmandæ & conservandæ navarunt operam, egregia fidei suæ documenta, mediis etiam in persecutionibus ediderunt, lucem quam a Patre omnium donorum inexhausto fonte acceperant, totidem quasi lampades in mundo quam lætissime sparserunt: Habet medium efficacissimum quo voti sui compos reddi, & quo instructissimos in messem suam ad exequendum voluntatis suæ propositum emittere possit Athletas, septem nempe oculos qui est spiritus S. cum multiformi donorum suorum varietate instructus, qui potente sua & efficaci operatione omnia illa quæ jam breviter anticipata sunt in mediis talibus ad id a Deo ordinatis, executus est. Hoc moliebatur etiam simili via, sed modo sapientissimo, occasione restituendi Templi Hierosolymitani, dum non armis, non robore, non vi externa opus illud sanctissimum perficiendum promittit Deus, sed spiritu suo, qui nunquam deserturus est Ecclesiam, sed eam protekturus, faturus, & ad consummationem sæculorum potenter conferuaturus.

§. XXIII.

Verum in allusione hac 7. oculorum Domini ad 7. aurei Candelabri lucernas ardentes non subsistere scopum spiritus S. habita ratione status, & circumstantiarum temporis, quibus res Judæorum hoc tempore innexæ erant, facile quis augurari potest. Erant enim Judæi tunc temporis adhuc participes captivitatis Babylonicæ, & absoluto Regum Persarum dominio obnoxii, quo tempore Zacharias etiam a spiritu S. actus vaticinationes suas vulgabat, quorum favorem omnibus quibuscunque poterant modis captare debebant; præcipue quum spes illis in dies major majorque de restituendo Templo ex conniuentia & propensione Regum Persarum adfulgebat; Regibus non solum libertatem propositum illud exequendi concedentibus, sed sumtus etiam ingentes ad promovendum

vendum opus Dei per Præfectos suos conferre iubentibus, Esr. 6, 4. Ita ut durante hoc favore in opere Domini felici pede pergere poterint provida sine dubio Dei cura, qui mediante hominum ministerio res populi sui promovere consuevit.

§. XXIV.

Hoc fundamento jacto, & status circumstantiasque ejusdem temporis relate ad Judæorum res adtenta mente perpendendo, intrepide pronunciare audeo: Spiritum S. hic per 7. Domini oculos totam terram perlustrantes, alludere simul ad 7. Regis Persarum primarios Ministros, per quos solebant populos sibi subiectos gubernare, Regni sui negotiis abunde prospicere, & cognoscere quid rerum in toto suo Regno gereretur agereturve. Quo supposito, non dubito te B. L. statim in limine a me postulaturum, ut tales primarios Regum Persarum Ministros oculorum nomine adpellatos fuisse ex testibus omni fide dignis, demonstratum dem. Faciam itaque & te voto tuo potiri tam diu studebo, usque dum satietas tuæ diligentiae & curiositati modum & limites ponet.

§. XXV.

Quum ergo hæc sit res facti, utar testimoniis veterum eorumque delectum faciendo, præcipuorum saltem testimonia in medium proferam. Cum primis habemus Apuleum * ex Arist. aulae Persicæ factum describente huius rei testem, qui dicit: *Sed inter eos Aures Regie & imperatoris Oculi quidam homines vocabantur, per quæ officiorum genera Rex ille ab hominibus Deus esse credebatur.* Habemus & testimonium Suidæ qui sic scribit: *Ὀφθαλμός βασιλέως, ἀπὲ τῆ μεγά δυνάμενος παρὰ βασιλεῖ. ἔτο καὶ ἐκάλεν Σατραπίας, δι ὧν πάντα ὁ βασιλεὺς ἐπισκοπεῖ. ὡς βασιλέως ὠτα, τῆς ὠτακῆσας δι ὧν ἀκούει τὰ πράττόμενα ἐκάσω πανταχῶ.* Oculus Regis i. e. qui multum apud Regem potest, sic autem vocant satrapas, per quos rex omnia videbat: Ut Regis Aures adpellant eos, per quos Rex audiebat ea, quæ ubique a quolibet gerebantur. Sic Aristophanes in Com. quæ, *Ἀχαρνῆς* inscribitur: *καὶ νῦν ἄγοντες ἤκομεν ψευδοαρτάβαν τῆ βασιλέως ὀφθαλμόν.* Et nunc una huc adducimus Pseudoartabanum Regis Oculum. Ad quem locum Scholiastes sic habet: *ἔτο ἐκάλεν τῆς Σατραπίας, δι ὧν πάντα ὁ βασιλεὺς ἐπισκοπεῖ. ὡς βασιλέως ὠτα, οἱ ὠτακῆσας, δι ὧν ἀκούει τὰ πράττόμενα ἐκάσω πανταχῶ. οἷς ὡς συνάχοις χρῆται. Sic vocant satrapas, per quos, Rex omnia videt: Quemadmodum Regis Aures vocantur Otacusta, quorum delatione quæ ubique locorum a quovis geruntur discit:*

* In libro de Mundo.

scit: *Quibus veluti Regni sui sociis utitur.* Similiter Philostratus in vita Apollonii * idem ipse alio in loco ejusdem libri. ** *Σατραπίης καὶ τῆ Φερσῶ ταύτῃ ἐπέτακτον βασιλείας τις (οἶμα) ὀφθαλμός.* Satrapa huic custodia Praefectus erat, ex iis unus, qui Regis oculi solent adpellari: Oportuna etiam sunt in hanc rem verba Luciani de mercede conduct. Aures enim & oculi Regis multi sunt, qui non solum vera vident sed semper aliquid addunt ne dormire videantur. Nec non Aristidis *** Xerxis † aliorumque innumerorum, quos nec iuvat nec vacat nunc allegare. Hinc vulgo apud Persas in Proverbium abierat: Persarum Reges multos habere oculos auresque permultas. Vnde Dio Chrysof. plurimorum oculorum & aurium apud Persas obsequia Orat. III. de Regno, velut rem absurdam ridet, referente Schol. ††

§. XXVI.

Hic autem Doctores & Praefectos oculos adpellandi mos, non infrequens erat in aliis etiam linguis & nationibus. Sic legimus Num. 10, 31. Mosen adlocutum fuisse socerum suum Hobabum in haec verba: *Vt sis nobis oculus i. e. ducem & viæ monstratorem te nobis in hoc deserto errantibus viæ locorumque ignaris praebearis,* Job 29, 15. *Oculus eram ceco & pes claudis.* Sic Paulus Apostolus primarios Ecclesiae doctores in reliquo Ecclesiae corpore comparat oculis. Nec non apud Rabb. ad Targ. Cant. 4, 1. Oculi exponuntur per Seniores & Eccles. Praefectos.

§. XXVII.

Porro hanc sententiam non parum commendat, quod fundamentum habeamus 7. praecise consiliariorum Regis Persarum, quorum consiliis in cunctis agendis & iudicandis utebantur Reges Persarum. Constat vero hoc ex L. Esth. 1, 12. 13. 14. adductis nominibus quoque singulorum consiliariorum quos & Iof. ††† & Esthera Ahasverum super contumacia uxoris suae consuluisse memoriae produnt. Nec non ex diplomate a Rege & 7. Consiliariis Ezrae concessa, quum ad dona amplissima a Rege & proceribus Regni Persici ad cultum veri Dei sponte oblata secum Hierosolymas deferenda, & litteras ab Artaxerxe sibi concreditas Aerarii Regii Praefectis Trans-Eufratensibus reddendas amandaretur, Ezrae 7, 14. Ubi dicit se a Rege & 7. Consiliariis missum fuisse.

§. XXVIII.

* libr. I. 8.

** libr. I. 15. initio.

*** Orat. Panegyri. Cyzic.

† Chil. 10. C. 35.

†† Ex Arist. libr. 3. Pol.

††† Antiq. Jud. l. XI. c. 6.

§. XXVIII.

Habemus Platonem quoque * de Dario scribentem, quod postquam ad principatum pervenisset, in 7. partes totum suum Imperium partitus fuisset, atque ita sanxisset distributionem vel potius delineationem illam Cyri quam Persis pollicitus fuerat. Quæ quidem & Josephi testimonio ** & Ezræ *** de constitutionibus Darii Hystaspis repugnare videntur: Quorum uterque scribunt Darium CXXVII. Satrapias fecisse. Verum ut has repugnantias aliquo modo in concordiam reducamus, forsan huic coniecturæ hic locus erit: Darium equidem constituisse totidem Satrapias quot nobis & Jos. & Ezra referunt, iisque totidem Satrapas præfecisse; sed simul illis omnibus 7. præfecisse cum summa potestate viros, instar numeri septenarii consiliariorum, qui supremam haberent auctoritatem administratæ Provinciæ rationem exigendi a minoris ordinis Satrapis & præfectis, Regemque in omnibus tanquam totidem Oculi certiores facerent; Simili modo, quo Darius etiam Medus omnibus suis Satrapis tres cum summa Potestate præfecerat viros, referente Jos, Antq. Jud. L. X. c. 14. Quorum in provincias minorum Satraparum aduentu tanto gaudio Plebis animus adficiebatur, quasi Regem suum actu præsentem in terris suis contempleretur, Regisque filium, Fratrem, Oculum, in suas terras descendisse sermonibus iactaret, Qua de re notabilia sunt verba Xenophontis † quæ in versione sic se habent: *Is ubi rem audit, de eo qui præter imperium sese gessit, deliberat: ac saepe numero ii, de quibus dicitur Regis filius descendit, Regis frater, Regis oculus.*

§. XXIX.

His ergo in testimonium huius rei præmissis, non sine fundamento contendimus spiritum S. per 7. oculos Domini hic potuisse adposite & commode alludere ad 7. Primarios Regum Persarum Ministros: sive illi fuerint 7. præcise Consilarii, sive ab his diversi, Satrapæ nempe vel eorum summi inspectores cum summa potestate ipsis præpositi, quos ex variis productis testimoniis certum est oculorum nomine insignitos fuisse, aut per comparationem: aut per oppositionem: Per comparationem: ut indicaretur inter Judæos quoque, in ipso etiam corrupto Reip. Judaicæ statu non defuturos tales eximios Ministros, qui rebus a Deo ipsis commissis tanquam totidem Oculi diligenter inspicerent, res
C 2
dubias

* 1. 3. p. 292.

** Antiq. l. XI. c. 4.

*** 1. 311. c. 6.

† 1. VIII. παρὰ p. 183.

diabias si quæ suborirentur ad Deum referrent, precibus suis pro populi peccato apud Deum intercederent, omnia quæ ad incrementum aut status Ecclesiastici aut politici pertinerent diligenter & fideliter obirent, per quos totidem quasi oculos cognosceret Deus quid rerum apud ipsos gereretur, & quomodo cuiusque status sese haberet. Superius vero productis testimoniis addimus hoc etiam: Quod Xenophontem * de Agefilai laudibus dicentem, sed non nihil de Regum Persarum quoque moribus scribentem, observemus eadem phrasi utentem qua spiritus S. apud Prophetam nostrum usus est, quum dicit: τῷ πέρσῃ πάσαν γῆν περιέρχοντα &c. *Persarum Rex habet quosdam qui terram universam circumeant* &c.

§. XXX.

Sed potuit etiam per oppositionem eo alludi, quod non raro in operibus divinis factum fuisse omnibus notum esse debet. Sic septem stellas in dextra Christi Apoc. 3. 1. oppositas fuisse fastui Domitiani divinitatem adfectanti & superstizioso Iudæorum errori septem planetis totidem Angelos præfides præficiendi observavit Cel. Vrimet ** Quod licet vastum illud imperium Persicum instar magni alicujus montis ipsorum conatibus adversari videatur, Rexque illorum sit omnium mundi Monarcharum potentissimus, qui plurimorum oculorum obsequia habens instar Dei sit quasi omniscius, per quæ quasi uno intuitu omnes Regni sui res cognoscere jactet; nequaquam tamen ille sit comparandus cum omnisciiis 7. oculis Domini utpote, qui mortalitati & fragilitati humanæ sit subiectus, cuius potentia, a potentioribus 7. oculis meis facile limites poni possunt, quos transgredi donec quidpiam humani spirabit minime ipsi licebit. Ast non ego talis sum, non ego tali hominum ministerio ad cognoscenda ea quæ in universo orbe terrarum geruntur, indigeo, sed cui nota sunt omnia mea opera ab æterno qui actiones creaturarum liberarum non tantum præscio, sed etiam decerno, quique nunc etiam effecturus sum per omnipotentem & efficacem oculorum meorum operationem, vt vobis impedimento hocce vastum Imperium non sit, sed evadat in æquam planitiem, ad operisque huius absolutionem vobiscum concurret.

§. XXXI.

Porro pro superius excussa horum verborum significatione apprimè facit numerus septenarius, utroque in loco deprædicatus, & a Johanne Apoc. non simplici vice repetitus. Qui numerus in sacra S. admodum frequens & celebris est, & notus unicuique cui scripturæ S. lectio curæ

* I. de Agefilai laudibus p. 53r.

** Obs. Miscell. l. I. c. 6.

curæ cordique est. Dupliciter autem in scriptura S. usurpatur; vel pro perfecta quantitate, vel pro numero multitudinis siue infinito aut indeterminato. Illud constat in creatione totius universi, intervallo sex dierum septimique benedictione, Gen. 22. Mandatoque de observatione ejusdem, Exod. 9, 10. Ex observatione septem septimanarum in die Pentecostes, Lev. 23, 15. & totidem annorum in Iubilæo, Lev. 25, 8. Hoc ex Prov. 26, 25. *Ne credideris ei quoniam 7. abominaciones in corde eius*, hoc est multæ aut innumeræ, quarum numerus iniri non potest. Sterilis peperit 7. I Sam. 2, 7. h. e. numerosam prolem. Septies in die laudo te Psal. 119, 164 h. e. sæpe; siue identidem non cesso te laudare, justitiamque tuam deprædicare. Hoc sensu etiam hic loci sumi contendimus numerum septenarium, pro variis nempe & infinitis spiritus S. donis, qui Ies. 11, 1. 2. quoad varias & distinctas suas in animis credentium operationes septies repetitus occurrit, ubi dicitur: Et requiescet super ipsum spiritus *Jehova*, spiritus *Sapientia* & (spiritus) *Prudentia*, spiritus *consilii*, & (spiritus) *virtutis*, spiritus *scientia* & spiritus *reverentiæ Domini*. Quam donorum suorum multiformem gratiam non denegavit Israëlitis quoque ex captivitate Babylonica reversis templique structuræ restitutionem molientibus. Quæ tamen dona ad diversas N. Test. ætates siue periodos a magni nominis viris adcomodantur, quod etiam certo sensu fieri posse non negamus, sed ulterius prosequi nunc instituti ratio non permittit.

§. XXXII.

Non multum memorantur diversorum interpretum sententiæ, quomodo explicandam hanc phrasin voluerint, & quid per 7, oculos Domini significari contenderint, vt Lyræ, Josephi Medi & Cornelii a Lapide: quorum illi per 7. oculos Domini universitatem Angelorum coram Deo assistentium, hi vero septem Archangelos Providentiæ Divinæ administratos subinui & significari voluerunt: Præterquam enim quod hæ sententiæ ex ante fuisse dictis corruiere debeant, neque se specie etiam aliqua commendare possint: Quis sibi persuadere in animumque inducere poterit, Johannem in Apocalypsi solemniter voto precaturum fuisse 7. Ecclesiis pacem & gratiam a spiritibus creatis? Quod omnino alienum fuisset a communi Prophetarum & Apostolorum scopo & doctrina, qui passim in scriptura s. Deum imprimis spiritum S. Auctorem & Collatorem omnis gratiæ & boni spiritualis nobis proponunt; spiritus vero creatos illa non posse præstare apertis verbis prædicant. Jam vero ut supra non simplici vice repetitum fuit, septem oculi Domini & 7. spiritus permutantur?

tur: si itaque per 7. spiritus Angeli creati intelligi non possint tum neque per 7. oculos Domini; etsi septem spirituum emblemate uberrima donorum spiritus S. copia nobis proponatur; tum aut universitatem Angelorum coram Deo assistentium, aut 7. Archangelos Providentiæ Divinæ administratos, non est par ut intelligamus quum præcipue 7. Archangeli divinæ providentiæ administri fabulam redoleant Iudaicam, & neque satis firmo innitantur fundamento. Quam sententiam Christianis a Gentilibus quondam obiectam recensuit & solide refutavit Origenes contra Celsum. In qua sententia refellenda ut in præsentia prolixiorem collocemus operam, non est necesse.

§. XXXIII.

Observatu præterea non indignum erit, quidnam sibi velit hoc 7. oculorum Domini prædicatum, cum dicitur oculos Domini perlustrare omnem vel totam terram. Nonnullorum interpretum menti hæc insedit sententia: Quod per terram intelligant terram Chaldæam, quod nempe Deus populos istos ad mitiorem lenioremque perduceret mentem ut non amplius calamitates & afflictiones Israelitarum quas hætenus perpeffi fuerant, novis additis cumularent, sed ad mentem placidiorem redirent gratumque erga Judæos ipsos iuvando & ad restaurandam ipsorum Rempubl. politico Ecclesiasticam subsidia suppeditando animum testarentur. Alii volunt terram Iudaicam hic subinnui: quatenus Deus efficeret, ut non amplius immorigeri homines ibi reperirentur, sed unanimiter ad opus Dei perficiendum concurrerent. Et constat Populum Judaicum in oppositione aliarum gentium quæ sæpe sub maris & deserti Emblemate in scriptura s. proponuntur, terram vocari, ut Ioel. V, 1-6. Zach. I, 1-10. II. Psal. 35, 20. Alii opinantur Ecclesiam hic ex omnibus gentibus collectam, quæ alias nomine mundi, familiarum terræ, & omnium gentium venit, designari. Nobis firma stat sententia neutram harum expositionum posthabendam esse sed omnes has interpretationes firmo hic stare posse talo, sequentibus demonstrabo argumentis.

§. XXXIV.

Imo. Nemo negare potest Deum speciali sua Providentia quam oculos Dei in scriptura sacra superius sæpe denotare diximus, per arcanam & invisibilem spiritus sui operationem inclinasse corda summorum tunc apud Persas Imperantium eorumque præfectorum, ut non tantum redeundi Iudæis potestatem ex captivitate Babylonica fecerint, ut mons ille magnus qui huic negotio obesse videbatur, e medio removeretur, in æquamque planitiem redigeretur, sed etiam eo addux-

adduxisse, ut de Iudæis porro quoque benemereri pergerent. Non enim Deus semper per se & immediate cum hominibus agit, sed utitur variis mediis, adhibendo in obsequium hominum ministeria, ut Ecclesiam suam omni externo robore nudatam in tutiorem colloquet portum. 2do Neque hoc quoque quispiam inficias ibit Deum eiusdem spiritus sancti ineffabili & efficaci operatione excitasse inter Iudæos eximios & ad opus Dei perficiendum aptissimos viros, ut §. VII. monuimus, qui virtute spiritus S. de Imperiis hujus Mundi huic operi omni nisu & conatu obstantibus, imprimis de florentissimo & potentissimo Imperio Persico triumpharent, Templique structuram, feliciter absolverent. Qui bono animo & firmo proposito esse juberent cæteram etiam Iudæorum Turbam, neque animos ipsorum circa operis difficultatem labascere sinerent. Per quos totidem quasi oculos spiritus S. hoc & feliciter executus est. 3. Spero etiam hoc mihi facile concessurum quempiam, Deum simul hic promittere, se non tantum invigilaturum terræ Iudaicæ, & restituendæ per viros eximios Reipub. Iudaicæ Politico Ecclesiasticæ; sed etiam curaturum ut sub Oeconomia illa mox per Messiam erigenda, Gentes æque ac Iudæi, hi, relicto terribili Mosis Tribunali, illæ ultimum vale cupiditatibus & vanitatibus mentis suæ dicentes, ope Apostolorum Evangelii Doctrinam adnunciantium, in omnemque orbem terrarum emittendorum confluxuræ sint; ad novam Hierosolymam, quæsituræque verum Deum in communionem sanctorum, fide & spe vera in Deum Christumque donandæ. Qui etiam officio suo rite recteque tempore suo functi, primo in Iudæa muneri Apostolatus inaugurati, tum in varias Mundi plagas dispersi, florentissimisque in multis Mundi partibus, cum primis Asiæ inferioris Regionibus, Cappadocia nempe, Ponto & Galatia, ut Epistolæ ad Corinthios, Colossenses, Philippenfes, & Theffalonicenses docent, Cœtibus constitutis, numerosum Christo Populum nacti fuere, testantibus hoc ipsum septem quoque Epistolis in Apocalypsi commemoratis.

§. XXXV.

Huc etiam referendos præcipue illos censeo, qui e medio Gentilismi exorti, ipsis Apostolis in munere immediate successerunt. Quorum Ministerio tam longe lateque propagatum fuit Regnum Dei, ut vix esset jam sæculo secundo Regio, in qua Christianismi vestigia non conspicerentur: emergentibus novis in Germania, Gallia, Hispania, Britannia, quin apud ipsos Dacos Mauros, Sarmatas, & Scythas cœtibus,

coetibus, referente Tertulliano * Ita ut nulla amplius natio esset five Græcorum, five barbarorum, five candida inhabitantium testâ, five humiles casas, inter quas gratiarum actiones & supplicationes non essent ad Patrem omnium rerum Creatorem in nomine Iesu, ut loquitur Iustinus sæculi secundi scriptor. Quum autem spiritus S. hæc omnia per media ad id a Deo ordinata non secus ac Templi secundi structuram, perfecerit, Oeconomiam Novi Testamenti per Apostolos eosque qui immediate ipsis successerunt, non tantum exorsus fuerit, sed etiam stabiliverit, ita ut brevi tempore stupendos in universo orbe terrarum Evangelii Doctrina, sine vi & potentia externa fecerit progressus; eopse hic significari poterat Ecclesia quoque N. T. per spiritum S. erigenda & consummanda.

§. XXXVI.

Hunc etiam in finem septem oculi Domini hic commemorantur, ut eopse innueretur, spiritum S. non destitui illa donorum suorum uberrima copia, qua fide nitentium, charitate ferventium, donis spiritus S. & quibuslibet virtutibus pulcre exornatorum quaquaversum gratis virtutum suarum odoribus flagrantium, fideique suæ non conservandæ tantum, verum etiam propagandæ intentorum, Zelo pro Divina gloria & causa Christi Regis ardentissimorum, nulla metuentium pericula, nullisque langvescentium malis, Ministrorum suorum in Ecclesiam ejusque propagationem magnum emittere potest numerum. Quales fuerunt tum tempore, restituendi Templi, tum omni tempore propagandæ Doctrinæ veræ intenti viri. Ita ut etsi nonnulli ferocientis Diaboli adversus Ecclesiam insultibus, ejusque satellitibus cursum veræ Doctrinæ omni nisu sufflaminare conantibus succumberent, tamen potens esset spiritus S. defectum illum aliis emissis excitatisque compensare & resarcire. Vel 2. ut indicaretur gradus varietasque donorum spiritus S. Ecclesiæque Ministrorum, secundum illud Pauli ad Eph. 4, 11. ubi dicit *Christum D. dedisse alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad coagmentationem sanctorum ad opus Ministerii, ad edificationem inquam corporis Christi.* Quæ donorum in Ministris & Doctoribus Ecclesiæ varietas & gradus præcipue in exordio N. T. notabilis erat: quando erant Apostoli immediate, a Deo vocati, acti, inspiratique, & promovendo cursui Evangelii specialiter intenti. Erant quoque Prophetæ, facultate futuros eventus prædicendi præditi, ut Agabus Act. 21. 10. per

* L. contra Iudæos C. VII.

per quos spiritus S. futura vincula & afflictiones Pauli per singulas Civitates prædicebat. Erant Evangelistæ, socii Apostolorum comitesque ut Lucas & Marcus, quorum opera Apostoli in Evangelio promovendo utebantur. Erant Pastores & Doctores qui certo Cœtui inferviebant, docendo populo, refellendis hæresibus, & administrandis Sacramentis vacantes. Quarum licet facultatum plures etiam uni competeant, & competunt, manebant tamen & manent distinctæ illæ facultates & officia. Quorum Ministrorum varietatem & gradum deprehendere nobis licet in Ministris quoque V. T.

§. XXXVII.

Hanc denique Interpretationem (ut breviter quæ fufius executus sum in Compendium mittam) pronò alveo fluere propter arctum lucernarum Lychnuchi ardentium, cum ellychnio illudque animante oleo, nexum: Diximus enim Candelabrum 7. Lychnuchorum lucernis instructum denotare Ecclesiam veram, Catholicam, societatem electorum & credentium respectu præcipue Ministrorum & Doctorum in ea lucentium, qui præcipue per lucernas e Candelabro eminentes & Oleo, e lenticula mediantibus tubulis animatas significabantur, & 7. oculos in loco nostro esse vel respicere septem illas aurei Candelabri lucernas, quos itidem 7. oculos relate ad gubernationem Mundi; quoad Oeconomicum manus spiritui S. demandatum esse spiritum S. cum multiformi donorum suorum varietate instructum, eumque sub 7. etiam spirituum Emblemate proponi, facta allusione ad 7. Lychnuchorum ellychnia oleo animata. Quo spiritus S. donorum largo imbretur, quum maxime Doctores & ad arduum aliquod opus pro Ecclesiæ incremento exantlandum excitati Ministri perfundantur; eopse designari hic Mysticos quoque Iehovæ oculos, quorum ministerio spiritus S. Ecclesiæ suæ his in terris militanti providet & prospicit. Ex quibus patet hanc illustrem visionem cum 7. oculis Domini ad eam respicientibus, respicere primo Ecclesiam Iudaicam, structuramque Templi externi ope spiritus S. per Zerubabelem aliosque similis generis Ministros perficiendam, & ad exitum perducendam. Tum secundo etiam Ecclesiam N. T. per Apostolos eorumque immediate præcipue successores fundandam & stabiliendam.

§. XXXVIII.

Nihilque obstat quod hæc Emblemata aut sub his Emblematis representata res nonnunquam scorsim & separatim ut fit in Apoc. memorentur, hoc

enim fit pro subjecta quam tractant materia, quam memorasse scriptori S. pro Argumento, quod tractabat, satis erat Arcetissimus enim semper fuit, est & eri rerum sub his Emblematicis significatarum nexus; arcetis enim licet pomæria Ecclesiæ ante vocationem Gentium clauderentur Cancellis, & non nisi in Gente Iudaica vera terminaretur Ecclesia, eaque non semper pari felicitatis passu progressa & sæpe spiritum ferme ultimum trahens, cingentis Diaboli machinationibus, & variis Persecutionum procellis obnoxia, tristem & valde lugubrem subinde indueret faciem, qua facie conspiciendam se exhibebat hoc etiam tempore quum ad potentissimas Haggæi & Zachariæ Conciones Templo per multos annos in cineribus & ruinis jacenti manum admovere inciperent. Quod fatum æque Ecclesiam N. T. sub diversis temporum intervallis & periodis preffit, cujus rei testes sunt famosæ illæ sub Romanis Imperatoribus Persecutiones, aliæque innumeræ, quas ad hæc usque tempora veri Christi fideles pertulere, quæ mox exiguo orbis terrarum angulo conclusa, mox ab hostibus suis undiquaque ericumsepta, pressa, & tantum non oppressa fuit. Non tamen in Mundo vera unquam Ecclesia desit, sed a spiritu Dei sustentata, animata, corroborata, a veritatis hostium probris & invidiosissimis calumniis per media totidem quasi instrumenta lucentia vindicata, feliciter de hostibus suis, triumphum agit, agetque ad consummationem usque sæculorum.

T A N T U M.

A D N E X A.

- I. Nec Mysterium Trinitatis rationem, nec ratio Mysterium Trinitatis evertunt.
- II. Neque Religio Naturalis Revelatæ, nec Revelata Naturali contradicit.
- III. Inde tamen non sequitur Religionem Naturalem esse sufficientem ad salutem.
- IV. Errant vehementer, qui existentiam quidem divinam admittunt, ejus vero Providentiam quo ad res mundanas negant.
- V. Neque ii a simili errore immunes sunt, qui hominem nulla vel naturali vel divina obligatione ad certas actiones faciendas vel omittendas obligatum dicunt, sed per se omnes indifferentes ajunt.
- VI. Iudæi quoque non expendunt clarissima Prophetarum de tempore adventus Messiæ Oracula, quum Messiam suum adhuc anxie præstolantur.
- VII. Licet speciosis non destituantur argumentis, qui Angelos tenuissimis saltem corporibus junctos esse statuunt; tamen firmioribus innituntur rationibus, qui eos meros spiritus esse volunt.

NOBI-

NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO:
DISSERTATIONIS AUTORI.

S. D.

PRÆSES

Reddo Tibi Vir Doctissime! quam mihi perlustrandam exhibuisti, Dissertationem, absque ullis meis aut animadversionibus, aut emendationibus additis, talem, qualem eam è manibus Tuis accepi, & qualem eam ipse, in publicum prodire voluisti. Argumentum, in quo illustrando versaris, ex illustri visione Prophetica Zachariæ desumptum, cum haud exiguis difficultatibus sit obnoxium, atque in diversas, interpretes, opiniones traxerit, non absque ratione Tibi dignum visum fuit, in quo vires experireris, quoque, quos in studio Prophetico, feceris progressus, publicè testatum faceres. Quod, quomodo executus sis, rerum periti judicabunt, neque, quæ ingenio & doctrinæ Tuæ debetur, laude Te frustrabunt. Ego, si mihi ingenuè mentem aperire licet, quanquam dissimulare nolim, me, si meo nomine, erudito orbi exhiberetur dissertatio, in explicando viso Prophetico, paulò aliter rationes subducurum fuisse, non possum tamen non, & laudare pulcherrimum conatum, & exosculari, quam in scrutando verbo Prophetico, adhibuisti diligentiam, & primum hoc ingenii, eruditionis & scientiæ publicum specimen ex animo gratulari, & in erudito stadio currere incipienti, calcem addere. Cumque, pro Tuo in me affectu, conflictus Academici Moderatorem me Tibi eligendum, existimaveris, faciam quidem, quæ mearum erunt partium, persuasus cæteroquin, Te opera mea, vix indigere, utpotè qui Tua, egregiè & felicissimè defendere nosti. Cæterum eum absoluto jam studiorum curriculum, reditum, in Patriam mediteris, Deum oro ut se Tibi in itinere comitem & Ducem præbere Teque saluum & sospitem, Tuis reddere velit. Benedicat Deus laboribus Tuis eosque ad Patriæ & Ecclesiæ, variis hucusque calamitatibus pressæ, nec tamen oppressæ, commoda longè amplissima dirigat. Mei vero memoriam, ut Tibi commendatam habeas, meque amicitia Tua continuo prosequi velis peto & contendo. Dabam, Francofurti ad Viadrum, VII. Jun. MD CCLI.

C 2

Quam

Quum referas vatum mysteria magna piorum!
 Doctrinaeque *Tua* nobile produs opus;
Ex animo totò *Tibi* gratulor optime Amice!
 Proque salute *Tua* debita vota fero.
Te saluum servet celsi Moderator Olympi
 Conatusve *Tuos* prosperet atque beet!
Tu patriæ fines & dulcia qui petis arva,
Vive diu felix! Esto meique memor!

Paucula hæcce Doctissimo Domino Auctori
 Amico suo suavissimo in sui memoriam
 adponere voluit, debuit Opponens,

IOHANNES GODOFREDUS ANDERSCH,

Lesna - Polonus, S. S. Theol. Stud.

* * * * *
 * * * * *

Ingenii vires sacro molimine monstras:
 Omine cum fausto Cœlica tecta petis;
Septem oculos Domini referas nam mente sagaci,
 Lumine qui lustrant, quæ latuere loca,
Inquiris, Veterum solvis penetralia vatum,
 Luce suaque beas mystica verba Dei.
 Hæc sunt ingenii sane monumenta beati?
 Pectoris atque pii quod movet ipse Deus.
 Eja age! sic pergas, sic gloria furgit ad Astra.
 Sic olim studii præmia larga feres.
Opto adeo facili Cursu Deus orsa secundet,
 Ut peragas semper munus honore tuum.

Grato animo sinceroque adfectu adpone-
 re voluit, debuit.

STEPHANUS DALNOKI,

Tranfyvano Hungarus S. S. Th. S.

CORRIGENDA.

Pag. 3. §. 5. lin. 6. leg. Candelaborum. p. 5. lin. 28. leg. Martyris. p. 10.
 §. 14. lin. 3. leg. spiritus sancti p. 11. lin. 1. leg. Malacis. Ibid. §. 15. lin. 5.
 leg. & totidem spirituum. p. 13. in not. Obf. l. i. c. 6. §. 6. &c. p. 15. §. 20.
 lin. penult. leg. nemo novit quæ sunt hominis &c.

